

Реферат на тему: "Письменники Волині у боротьбі проти польських впливів у 20-30 роках ХХ ст"

Тематично-літературні реферати

Письменники Волині у боротьбі проти польських впливів у 20-30 роках ХХ ст.

Перебування західноукраїнських земель у складі Польської держави сповнене постійною боротьбою українського населення за збереження і розвиток своїх традицій, культури і віри.

Намагаючись ополячити населення, польські власті починають офіційний наступ на українську інтелігенцію. Режим Пілсудського проводить політику "санації", що поширюється на східні кордони Польщі. Заборонялися державні школи, товариства тощо. Потрібна була кропітка робота численних громадських діячів Волині, щоб отримати дозвіл приватно заснувати навчальні заклади, театри, бібліотеки – усе те, що ставало центрами пасивного опору ополяченню.

В умовах панування і жорстокого гноблення польського режиму жили і творили письменники Волині: О.Гаврилюк, М.Левицький, О.Станчук, Г.Орлівна, К.Поліщук, І.Матвіюк, І.Степанюк, В.Китаєвський, М.Калинчук, Г.Жежко, М.Черкавський, І.Власовський, У.Самчук. Активний діяч революційного підпілля, український поет і публіцист, член літературної організації "Горно", В.Г.Мизинець, у своїх творах відобразив злидні й експлуатацію трудящих Волині, їхню боротьбу за соціальне і національне визволення.

Проти колоніального режиму Польщі була спрямована творчість М.І.Калинчука [9, 111] – одного з авторів радикальної західноукраїнської і прогресивної зарубіжної преси (газет "Сила", "Сель-Роб", тижневика "Світло", журналів "Нові шляхи", "Металеві дні", "Західна Україна", "Робітниця" та інші) [8, 94].

На сторінках журналу "Вікна" він формується як справжній поет. У поезіях "Маленькій Оленці", "Дівчатко" із циклу "Арешти" Калинчук поринає у світ дитячого світосприймання, вустами дитини висловлює думку про напівголодне існування робітничих дітей [1, 3]. Поет вдало використовує дитячу мову у своїх творах, уводить елементи діалогу матері з дочкою, робить своєрідний зріз окремих шарів суспільства.

Через рік М.Калинчук друкує в журналі уривок з поеми "Вартівничий". У першій частині твору він вдається до відтворення важкого життя трударя, другий уривок передає бадьорий настрій бойового походу, віру бійця у правоту своєї справи, відчуття щастя серед рівних собі в боротьбі за творення нового світу.

"Його образність взята не з книжкової ерудиції, а з вражень і реалій життя. Поет вдається до народопісенних традицій, поєднуючи їх із загальним публіцистичним пафосом", – відзначає дослідник його творчості М.Дубина.

Вірш "Дума про татарщину" – це спроба автора відтворити в уяві читача минуле, свідчення новаторства поета, його мистецького росту, доброго відчуття ритму й історичної епохи, з якої він наводить паралелі.

Твір "Крик" є зразком декларативної поезії М.Калинчука. Тут ненависть до воргів-поневолювачів виражена риторичними запитаннями, домінуючими окличними реченнями. Образи твору прямі, конкретні, майже без натяку на метафоричність. У віршах "На Волині б'ють дзвони", "Вірю", "На грані", "Я знаю, що буде так" звучить могутній бойовий клич, віра у визволення з-під соціального і національного гноблення.

Поетична творчість М.Калинчука, представлена у "Вікнах", хоч і не позбавлена окремих недоречностей, неточностей, усе ж пройнята щирим революційним пафосом. Вона спонукала читачів до думки про неприродність свого підневільного становища в умовах соціального, національного, культурного і релігійного гніту, прямого й опосередкованого білопольського терору.

Українська поетеса, вчителька з Турійська Г.Ю.Жежко розпочала свій творчий шлях на початку 20-х років XX століття одночасно з молодими волинськими літераторами "нової хвилі" М.Калинчуком, В.Мизинцем, Г.Орлівною, О.Ляторинською, І.Степанюком, К.Поліщуком та іншими. Часто не схожі за своїми устремліннями й політичними переконаннями, вони любили рідну Волинь, оспівували її красу у своїх творах.

Творчість Ганни Жежко присвячена рідній Волині, селянам-поліщукам, пройнята простотою і духом народної поезії. Відгомін народних пісень відчувається у віршах "Дві доли", "На піску, на білій глині...", "Моя добра матуся казала в журбі...", "Зацвітають вирують діброви...", "Волинь моя, мій рідний край..." та інших, що були вміщені у збірочці "Троянди за ґратами", виданій у "Молоді" в 1968 р.

Глибоко усвідомленою саможертвоністю, скорботою за скороминучою молодістю пройняті рядки цих поезій. У зіставленні вічної краси і змін природи з почуваннями героїні висловлюється натяк на неминучість приходу весни – радикальних змін у суспільстві.

Це їм, поетам і прозаїкам, судилися спершу польські тюрми, жорстокі фізичні та моральні знущання в застінках дефензиви, а потім уже нові поневіряння в сталінських таборах. Небагатьом вдалося вистояти, не відректися від власних переконань.

Один із них – Михайло Черкавський – "солідний пан, видатний культурний і політичний діяч, який ще за царського часу викладав у середніх школах і видав українською мовою кілька брошур на тему "Просвіти"... Він був директором Дерманської учительської семінарії... Благородного вигляду добродій з тихим, хрипливатим голосом, до якого ми всі мали особливий респект, бо він був автором книжкових публікацій. За перших виборів до польського Сейму і Сенату 1922 р. він став сенатором й головою української сенаторської фракції, далі був активним громадянином", – згадує Улас Самчук [9, 113].

У липні 1922 р. М.Черкавський бере участь у другому просвітянському з'їзді в Луцьку, де виступає із двома доповідями: "Про сучасні завдання в області дошкільного

виховання" та "Про українізацію служби божої в цілях релігійно-морального і естетичного виховання". У травні 1923 р. М. Черкавський бере участь у роботі народного з'їзду, який був скликаний у Львові Українською трудовою партією, до керівного органу якої входив сенатор. Від імені парламентарної репрезентації Волині, Підляшшя, Полісся і Холмщини М.Черкаський звертається до присутніх з промовою, заключними словами якої були: "Всі українці повинні об'єднуватися на єдиній народній платформі" [9, 116].

11 липня 1925 р. у Львові відбувся з'їзд Українського Національно-Демократичного Об'єднання (УНДО). Частина української інтелігенції з Волині на чолі з Черкаським пристає до новоутвореного формування, котре за мету вважає здобуття соборної незалежної демократичної Української держави обстоює самовизначення українського народу на всіх етнічних землях. Сенатор М. Черкавський засновує, видає і певний час редагує у Луцьку дві українські газети - "Громада" (1925-1926 рр.) й "Українська Громада" (1926-1929 рр.), - які відіграли значну роль у розвитку національної свідомості українців.

Ідеї соборності, незалежності, самоврядування, розвитку українського шкільництва, вимоги забезпечення особистої свободи, свободи віросповідання, всіх суверенних прав українського народу знаходять відображення у тижневику "Українська Громада". Тижневик, для керівництва яким видавець приїздить щотижня з Кременця до Луцька, виходить як орган "української національної думки", відомий за кордоном. Із Франції та Німеччини надходять пропозиції про співпрацю. М. Черкавський керує "Українською Громадою" на засадах понадпартійності та надкласовості, від яких старається не відстати і в діяльності серед мас.

Виступаючи в сенаті 2 березня 1927 р., Черкавський відзначав: "Україна є тільки одна на цілому просторі українських земель, під усіма займанщинами, під усіма владами. І лише за таку Україну, за Україну соборну, за її природне право до незалежності, до самостійного життя, до її духовного розквіту і матеріального добробуту будуть боротися всі сили української землі" [9, 113].

Ще однією видатною особистістю на Волині постає Іван Власовський - український політичний, церковний і громадянський діяч, педагог, публіцист та історик. Народився в 1883 р. на Харківщині. Закінчив Київський університет Святого Володимира і Київську Духовну Академію.

В 1918 р. Іван Теодорович приїздить на Волинь. Маючи досвід педагогічної роботи, він очолює Луцьку чоловічу гімназію і працює на посаді директора до 1924 р. Власовський розпочинає і завершує її українізацію, робить перші кроки до перетворення від чоловічої до змішаної. У Луцьку, таким чином, з'являється перша українська гімназія.

Свою громадську і політичну діяльність І.Власовський продовжує в 1920 р. організацією в Луцьку за польської влади товариства "Просвіта", очоливши його культурно-освітню секцію. У цей час він належить до Української Соціал-радикальної партії [2].

15 лютого 1921 р. на першому просвітянському з'їзді в Луцьку його обрано головою Ради товариства "Луцька Повітова Просвіта", але вже в 1922 р. І.Власовського переобирають з цієї посади через поміркованість у поглядах. Іван Теодорович до 1927 р. очолює культурно-освітню секцію товариства, а в 1927 р. його обирають на посаду заступника голови Ради, на якій він перебував до закриття "Просвіти" польською владою. В 1928 році громадськість Волині обирає Власовського послом до польського Сейму.

І.Власовський постійно бере участь в організації філій товариства у містечках і селах Волині. За його участі були утворені такі товариства-осередки: в 1920 р. – у Рожищах, Лаврові, Тростянці, Підгайцях, Воротневі, Полонці, Коршеві; в 1921 р. – у Боратині; в 1922 р. – у Заборолі; в 1923 р. – у передмісті Луцька – Красному; в 1925 р. – у Хорлупах, Городищі; в 1926 р. – в Олиці; в 1927 р. – у Баковцях, Голишеві, Ратневі та інших. Одночасно Іван Теодорович співпрацює у газетах "Громада", "Українська Громада", "Громадський голос". У 1921 р. І.Власовський сприяє заснуванню в Луцьку української книгарні "НИВА", яка забезпечувала книгами бібліотеку осередків "Просвіти", українських початкових шкіл, Луцької української гімназії [9, 90]. І.Власовський займається просвітницькою діяльністю, допомагає в роботі осередкам "Просвіти", виступаючи перед населенням з популярними і тематичними лекціями.

На I-му (15 лютого 1921 р.) і II-му (8 липня 1922 р.) просвітянських з'їздах він виступав з доповідями "Українська школа на Волині" і "Стан середньої освіти українського народу на Волині". Це були теоретичні, наукові дослідження з проблем історії національної освіти та дошкільної і шкільної педагогіки.

У середині 30-х років І.Власовський активно включається в роботу Волинського Українського об'єднання. В жовтні 1937 р. його обирають заступником голови окружної управи ВУО в Крем'янці [4], пізніше він стає членом правління воєводської ради ВУО [3].

Із 1932 по 1935 р. в Луцьку І.Власовський редагує журнал "За соборність", а з 1935 по 1938 р. – "Церква і нарід". Ці часописи були популярними серед українського населення Волині. Їх тираж становив більше 1000 примірників [5]. І.Власовський брав активну участь в українізації православного церковного життя на Волині, зокрема був членом комісії для перекладу богослужбових книг, відновлював діяльність товариства ім. Петра Могили в Луцьку та Митрополичої Ради [7, 292]. У 1934 р. його призначають на посаду секретаря Волинської духовної консисторії.

Під час Другої світової війни І.Власовський емігрував за кордон, де займався дослідженням історії УАПЦ [9, 91].

25 липня 2001 р. виповнилося 135 років від дня народження українського письменника та публіциста, композитора, діяча культури, талановитого педагога, лікаря, народного демократа Модеста Пилиповича Левицького. Доля, життя і творчість його значною мірою пов'язані з Волинню, з родиною Косачів та інших діячів української культури. У землі нашого краю його поховано.

Із 1893 по 1897 р. Левицький працював повітовим лікарем у Ковелі, приятелював з

родиною Косачів відвідував їх у Колодяжному, консультував і лікував Лесю Українку. Під впливом Олени Пілки він налагоджує зв'язки з "Старою Громадою", формується як письменник і публіцист.

Перше оповідання М.Левицького "За Коліївщини" з'явилося в 1901 р. на сторінках журналу "Киевская старина". Це поклало початок друкуванню його творів під псевдонімами Виборний, Макогоненко, Модест Пилипович та ін. З допомогою Косачів письменник налагоджує контакти зі "Старою громадою" опікується поширенням українського друкованого слова, роботою книгарні НТШ, діяльністю "Просвіти" та її бібліотеки. У січні 1907 р. за участь у протесті проти розгону соціал-демократичної фракції І Думи М.Левицького було заарештовано разом з Лесею Українкою, її сестрою О.Л.Косач-Кривинюк, Б.Д.Грінченком та іншими.

Разом з дружиною З.Левицькою М.Левицький перекладав на українську мову з російської, польської, французької, єврейської та інших мов. Сам письменник володів десятима мовами. Перебування в гущі народу підказували йому теми для творів. У його творчому доробку були і публіцистичні статті, і драматичні твори, і фейлетони, і гуморески. Перша збірка оповідань вийшла 1907 р. і була позитивно оцінена Оленою Пчілкою [9, 94].

У 1912-1917 рр. М.Левицький бере активну участь у діяльності товариства "Час" з книгарнею, клубу "Родина", в розвитку видавничої справи, випуску щоденної газети. З 1917 р. він активний діяч культурно-освітніх справ УНР.

Із 1927 по 1932 р. М.Левицький разом із сім'єю сина живе в Луцьку. Працює вчителем української мови початкових класів української гімназії, дбає про мовну культуру, читає в міській бібліотеці лекції з історії України, в гімназії – з питань етики, організовує разом з учнями виставку волинських крашанок, гімназійний кружок бандуристів, сам чудово грає на піаніно, бандурі, кобзі, гітарі, вчить дітей співати, ділиться спогадами про Лесю Українку.

Боляче М.Левицький переживає факти соціального, національного духовного гноблення українців польськими властями, з повагою ставиться до людей різних національностей, багато допомагає хворим людям, особливо дітям. За доброту, чуйність, високу інтелігентність волиняни називають його "дідусем". Помер М.П.Левицький 16 червня 1932 р. у Луцьку, де й похований.

При виробленні сучасної ґрунтовної та об'єктивної концепції новітньої історії Волині й для глибокого розуміння тих досить суперечливих процесів, що протікали на її теренах, не можна не згадати таку колоритну постать на фоні національно-визвольних змагань 20-40-х років, як письменника і політичного діяча Уласа Олексійовича Самчука. Він народився в 1905 р. у селянській сім'ї в Дермані на Волині. Вчився в гімназії у Крем'янці й, емігрувавши з Польщі у 1927 р., – у Бреславському університеті та Українському Вільному Університеті в Празі. З 1925 р. почав друкувати оповідання в журналі "Духовна бесіда" у Варшаві та інших журналах. У 1936 р. твори були видані окремою збіркою під назвою "Віднайдений рай". Із 1926 р. Самчук став постійно співробітничати з "Літературно-науковим вісником", "Дзвоном" (Львів), "Самостійною

думкою" (Чернівці), "Розбудовою нації" (Берлін).

Розглядати участь У.Самчука в громадсько-політичному житті Волині в зазначений період потрібно у двох площинах. По-перше, це той вплив, котрий мала літературно-художня творчість (роман-хроніка "Волинь", повісті "Марія", "Кулак", "Гори говорять", цілий ряд новел) на формування національної свідомості населення краю в умовах національного та соціального гноблення і загрози його фізичного винищення в результаті "пацифікації", сталінського терору, гітлерівського "нового порядку".

Ось як оцінювали найважливіші голоси преси перший том "Волині" У.Самчука: "Волинь" поставила автора в перші ряди української літератури. У.Самчук це дійсно, хто знає, чи не одинокий корифей українського письменництва... Його можна поставити поруч Кнута Гамсона і Раймонта... "Волинь" напевно стане обов'язковою літературою в наших середніх школах [10]. У такому ж дусі писали про твір "Волинь" часописи "Дзвін" ч.VIII-IX, 1934 р., "Назустріч" 1.09.1934 р., "Нова зоря" 29.10.1934 р. і 4.12.1934 р., "Вісник" кн. XII, 1934 р., "Хліборобський шлях" 14.10.1934 р., "Обрії" ч. X-XI 9.04.1936 р. [6, 20].

По-друге, потрібно розглядати власне політичну діяльність У.Самчука. Сюди потрібно віднести належність до терористичної групи Української військової організації під час навчання в Кременецькій гімназії на початку 20-х років, активну участь в епопеї "Карпатської України" в 1938-1939 рр.

Невдала спроба переходу польсько-радянського кордону в 1924 р., співробітництво з нелегальним націоналістичним часописом "Сурма" на початку 30-х років, належність до ОУН-М напередодні війни Німеччини з СРСР, редагування газети "Волинь" в 1941-1942 рр. Уже один перелік цих фактів засвідчує суперечність формування політичного світогляду Уласа Самчука. Але одне незаперечно: місце У.Самчука в громадсько-політичному житті краю в 20-40-х роках настільки значне, що обійти увагою цю постать неможливо. Особливо, коли врахувати його безпосередні знайомства з Д.Донцовим, А.Мельником, О.Ольжичем-Кандибою, О.Сенником, М.Сціборським та іншими діячами націоналістичного руху. Він приділяє їм значне місце у своїх споминах ("На білому коні", Вінніпег, 1980; "На коні вороному", Вінніпег, 1990; "Планета Ді-Пі", Вінніпег, 1979) [9, 119].

Епопейний твір У. Самчука - трилогія "Волинь" (1932-1937 рр.) - це гімн великому краю України - Волині, його самобутнім людям, гімн селянській праці, любові до землі, сімейним підвалинам народного життя.

Не варто розглядати "Волинь" як якийсь суто ідеологічний роман. Уласа Самчука цікавить не стільки політика, скільки об'єктивний плин самого історичного буття народу, котрий він старанно досліджує. У трилогії виведено збірний образ української молодії людини кінця 20-х - початку 30-х років ХХ ст., яка прагне знайти місце України у світі і шляхи її національно-культурного і державного становлення.

Ідейним продовженням "Волині" є повість "Кулак" (1932 р.). У повісті "Марія" (1934 р.) відтворено трагедію голодомору українського народу на центральних і східних українських землях у 1932-1933 рр. Повість "Гори говорять" (1934 р.) присвячено

боротьбі гуцулів з угорцями на Закарпатті.

В умовах польського панування прогресивна інтелігенція виступила проти соціального і національно-релігійного гноблення, полонізації української школи, за розвиток народної освіти і культури. Широко використовувалися для цього трибуни польського сейму і сенату. Досить активну участь брала інтелігенція у діяльності політичних та громадських організацій, ревниво відстоюючи в них українські права.

Прогресивні діячі культури, культурно-освітні організації поширювали і пропагували твори українських письменників. Цим займалося Наукове товариство ім. Т.Шевченка, яке мало свої книгарні у Луцьку, Ковелі, Кременці; кооперативна спілка "Наша культура" з книгарнями у Здолбунові, Рівному, Ковелі, Сарнах, Луцьку, Дубно і Горохові. В популяризації наукових знань певну роль відіграло Волинське товариство приятелів науки, яке існувало в Луцьку.

Значну культурницьку роботу серед волинян розгорнули "Просвіти", які відкривали в містах і селах бібліотеки і читальні.

Свій внесок у боротьбу проти ополячення й окатоличення населення краю зробили письменники Волині. Творами, а також громадською, культурно-освітницькою та політичною роботою вони сприяли утвердженню української національної свідомості, вселяли віру в людей у соціальне, культурно-національне і релігійне визволення. Завдяки діяльності інтелігенції Волині, зокрема письменників і публіцистів, населення краю не втратило почуття національної ідентичності і могло протистояти польським впливам.

Література

1. Вікна. – 1923. – ч. 10.
2. Державний архів Волинської області (ДАВО), ф. 1, оп. 2, спр. 31, арк. 71.
3. ДАВО, ф. 1, оп. 2-а, спр. 197, арк. 3.
4. ДАВО, ф. 46, оп. 9, спр. 675, арк. 15.
5. ДАВО, ф. 46, оп. 9, спр. 1895, арк. 196.
6. Дзвін. – 1991. – № 5.
7. Енциклопедія українознавства. – Т. 1. – К., 1993.
8. Історія Волині. – Львів, 1988.
9. Минуле і сучасне Волині. Історичні постаті краю. Тези доповідей та повідомлень V Волинської історико-краєзнавчої конференції 11-13 жовтня 1991 р. – Луцьк, 1991.
10. Перемога. – 1934. – 1 вересня. – ч. 21.